

УДК 070.11:372.8

ТЕОРЕТИЧНА ПРОЕКЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ
У СУЧАСНІЙ ГАЗЕТНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ» ЯК ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА
ПРОБЛЕМА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

Бойко Н.В.

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків

На основі сучасної філософсько-гуманітарної думки розглядаються епістемологічні проблеми, що пов'язують тенденції журналістського дискурсу з масовою свідомістю і масовою культурою.

Ключові слова: журналістський дискурс, епістемологія, архетип, масова культура, інтертекстуальність, категорія цінності

Постановка проблеми. Зміст статті формується у руслі генеральної методологічної проблеми журналістикознавства як форми наукової та словесно-творчої суспільної свідомості та діяльності, що її можна визначити у прагматичному сенсі як співвідношення між власне науковим теоретичним мисленням і публіцистичним розумінням та словесним вираженням певного змісту. Як правило, незалежно від рівня освіти, професійного досвіду та науково-соціального статусу, визначаючи журналістикознавчі та журналістські гносеологічні пріоритети, люди схильні фетишизувати публіцистичний принцип осмислення дійсності і відповідний спосіб словесного вираження.

Звичайно, таке бінарне опозиційне мислення виникає на поверхні прагматичних уявлень: «наука» чи «публіцистика» – що нам більше потрібно? Та й що мається на увазі під наукою? Це певне знання чи тип мислення в спеціальному поняттєво-категоріальному дискурсивному просторі як спосіб, в який мова організує наше сприйняття і конструює реальність, в нашому випадку журналістський текст, адже дискурс не описує реальність, а створює її.

Філософський погляд на цю опозицію дає уявлення про глибинну багатомірність природи відношень знання та людини. Мається на увазі так звана криптогноза – «знание, скрытое от своего носителя, гигантские отложения жизненного опыта, приглядок, прикидок, «горестных» и всяких других «замет». Таким образом, нередко случается, что мы чего-то не знаем, но что-то знает в нас. Речь идёт о знании не эмпирическом, но, скорее, экзистенциальном, захватывающем всего человека. Знание «всем человеком» – этот опыт внутренний, и эрудиция – лишь один из питающих его корней» [1, с. 107].

Ця думка виводить на розуміння саме журналістського світосприйняття в його мисленнево-теоретичній іпостасі, що має настрій на самодостатність в своєму

життєвому досвіді і здоровому глузді буденної свідомості, що мають безумовно екзистенційну природу.

Виходячи з того, що журналістський дискурс в онтологічному сенсі є мовленнєва діяльність, зорієнтована домінантною характеристикою, спрямованою на сприйняття, має багатопланову сутність, маємо визнати, що гносеологічні презумпції його вивчення передбачають використання різних парадигм гуманітарного знання, в яких пов'язуються дискурсивні смисли. Синкретизм журналістського дискурсу полягає в тому, що в ньому відтворюються різні типи і форми мислення і способи їх словесного втілення, що поєднуються, очевидно, в вихідних началах їх протоструктури: філософічність і здоровий глузд буденності, норма, стереотип і креативна парадоксальність, аналітизм і експресія емоційності, образне мислення, художній есеїзм і вимушена фікціональність.

І звичайно, за принципом «предметом визначається метод», відбувається вплив власне журналістського дискурсу на дискурс журналістикознавчий в плані пізнання предмету в концептуально-теоретичному сенсі і в плані словесного вираження. *Мет а ст ат т і*. В такому контексті важливо визначити особливості наукового дискурсу в аспекті епістемологічних проблем журналістикознавства.

Для наукового гуманітарного дискурсу характерна наукова інтерпретація як метод осмислення і словесного вираження.

Ця закономірність має конститутивний характер у журналістикознавстві, бо визначає особливий принцип творчості, що переводить суб'єктивні (інтерпретаційні за витоком смисли журналістсько-публіцистичного плану в науковий дискурс, з його поняттєво-термінологічним апаратом, зі своєю метамовою, зі своєю мисленнєвою основою, що створює концептуальну структуру творчої словесності. В цьому суміщенні творчих початків – наукового і журналістського – є глибинні смисли, що проєктуються в психологію творчості як інтуїтивно-емоційного і мисленнєвого процесу, що породжує різні дискурси і є їх предконструктом.

Навчальний курс «Новітні тенденції у сучасній газетній журналістиці» передбачає теоретичну і практичну частини, які мають скласти органічну дискурсивну та мисленнєву єдність спрямовану в аналітичну свідомість і журналістську діяльність як ключ до сприйняття «чужого» і створення «свого» тексту. З одного боку, концепція курсу орієнтується на формування теоретичної, мисленнєвої свідомості студента, а з іншого – на осмислення практичного дискурсивно-текстового матеріалу, що являє собою сучасний газетний дискурс. Фахова спрямованість курсу передбачає також аналітичне осмислення дискурсивних фрагментів у їх цілісному аналізі, що має скласти зміст практичної частини курсу. Курс має творчий характер – за матеріалом, що являє собою різновид активного творчого комунікативного ідеологічного мовленнєвого процесу, і за способом його осмислення.

Як надзавдання курсу передбачається втілення такої методологічної настанови, що пов'язує у синергетичній єдності аналітичний і образний тип мислення і дає можливість скласти уявлення про конкретні змістовні та мовленнєві особливості газетних текстів в ретроспективі та перспективі закономірностей культурно-

комунікативно-мовленнєвої парадигми, в якій за умов існування такої мала б визначитися структура, зміст, поетика газетного тексту.

Вочевидь, теоретична проекція курсу як методологічний принцип поєднання типів мислення і типів знання в єдиному змістовному плані має починатися саме з назви курсу, в якій кожне слово має концептуальний смисл, що включається в певну теоретичну парадигму гуманітарного знання. Виходячи з цього принципу, можливо визначити таку проективну лінію теоретичних кореляцій, що існують у назві курсу: час – архетип – ідеологія (не тільки як елемент політики, але як мисленнєва система, тип самосвідомості) – природа дискурсу – естетичні уявлення, поетика як художня форма.

Час маємо розуміти як філософську категорію, що визначається у зв'язку з розвитком буття, як «всеобщая форма бытия материи, выражающая длительность бытия и последовательность смены состояний всех материальных систем и процессов в мире. Время не существует само по себе, вне материальных изменений; точно так же невозможно существование материальных систем и процессов, не обладающих длительностью, не изменяющихся от прошлого к будущему» [4, с. 101].

Антропоцентризм гуманітарної свідомості дає можливість метафізичному сприйняттю часу як пантеїзованого феномену, що визначає буття як вічність і буття як життя людини у всіх супутніх йому інфраструктурах суспільної організації. При цьому вражає принцип гармонійної цілісності життя – ідеологічної – культурної – мисленнєвої – художньої – комунікативної – соціальної, що він визначається саме часом.

Якщо з цієї точки зору подивитися на ХХ століття, то кожне десятиліття радянської російської культури визначається гармонійною відповідністю в організації суспільної інфраструктури життя.

Так, 20-ті роки ХХ ст. є показовими у плані семіотичності часу, в якому корелюються різка, гротескна, позитивістська наївна ідеологія і відповідна поетика художньої словесності і театру.

Розуміння часу як форми організації буття та людської свідомості висвітлює зміст концептів «новітні» та «сучасна». Під концептом мається на увазі фрагмент змістовної сутності, занурений в асоціативну стихію мовного простору. Сміслова організація цих концептів обумовлюється модусним принципом: Я, особистість, визначають у моєму сприйнятті та інтерпретації феномену часу в доступних для мого розуміння його ідеологічно-культурних та мовленнєвих втіленнях.

Таке розуміння часових концептів визначає не тільки причетність особистості до процесів життя в певних дискурсивних проявах, а й світоглядно актуалізує творчу роль особистості в часовій плінності буття.

В засіб мисленнєвої атракції за визначеннями архетипу К.Г. Юнгом як колективного підсвідомого, як образу [7, с. 165], тенденції [7, с. 65], структурної форми [8, с. 341], органу психіки можна концептуальний смисл «тенденції» пов'язати з архетипом. Виходячи з тих властивостей архетипу, за К.Г. Юнгом, що притаманні йому «як перевтіленому об'єкту», архетип можна визначити як духовно-мисленнєву, образно-естетичну плазму, що на рівні генетичної протоструктури продукує у зв'язку з часом певні форми соціальної самосвідомості. З цим

визначенням корелює загальнолюдська сентенція: «Немає нічого такого, чого б уже не було».

Продовженням такого мисленнево-метафоричного розуміння архетипу як рухливої плазми духу-думки-образу є визначення тенденції як матеріалізованого імпульсу архетипу у зв'язку з часом. Іманентна природа тенденції має архетипові витоки, а її сучасні дискурсивні властивості обумовлені часом в його культурно-ідеологічній нормі.

І.Л. Михайлин визначає сучасну масово-інформаційну ситуацію в Україні на світовому фоні глобальних комунікативних процесів, актуалізуючи при цьому змістовно-стильові особливості сучасної української журналістики в контексті ідеологічного, економічного, духовно-культурного життя [5, с. 297-312].

Зробимо спробу розглянути такі тенденції, що визначають сучасний газетний дискурс, природа яких іманентна архетипу, що акумулює «колективну підсвідомість» як «перевтілений об'єкт» в певних «структурних формах» [8, с. 341].

Такою тенденцією архетипічної природи є згасання інтертекстуальності в сучасному газетному дискурсі. Інтертекстуальність – багатоплановий феномен в онтологічному сенсі, бо його об'єктивна сутність «перетікає» у план суб'єктивно-інтерпретаційного сприйняття, визначаючи гносеологічну лінію: Текст – Людина – Культурна свідомість – Культурна пам'ять і відкриваючи при цьому мережу зв'язків у гуманітарній свідомості і в гуманітарному мисленневому просторі. Так, енциклопедія постмодернізму, орієнтована на сучасне філософське мислення, актуалізує в феномені інтертекстуальності взаємодію тексту з культурним середовищем, що має семіотичну природу, виявляючись як інтеріоризація зовнішнього, як процес привласнення, освоєння «чужого» в просторі своєї свідомості [6].

Категорія інтертекстуальності в сучасній гуманітарній науці наповнюється синергетичним смислом, бо поєднує в своїй сутності різні тексти, що визначають різні форми індивідуальної (як унікальної) і суспільної самосвідомості. Ця її сутність проектується на універсальну природу культури в її іманентній іпостасі, з одного боку, а з іншого – визначає зв'язки культурних сигналів конвенціонального характеру, що складають естетичні норми певного часу. Категорія інтертекстуальності як конституційний і конструктивний принцип гуманітарної свідомості визначає самотню реальність тексту в його змісті і формі, у його відповідності естетичним нормам часу, забезпечуючи індивідуальну неповторність «свого», не зважаючи на мерехтливі поєднання його із загальнолюдськими і «чужими» смислами і словами. Творча думка наче не має меж, що визначаються авторством. «Быть может, и поэзия сама одна великолепная цитата» (А. Ахматова).

Семіотична природа категорії інтертекстуальності втілюється в різних масштабах знакової вираженості: з одного боку, інтертекстуальність – це знак, що наповнюється глобальним змістом світового культурного процесу, а з іншого – це знак людської культурної самосвідомості [2].

І в цьому сенсі категорія інтертекстуальності визначає і забезпечує кореляцію між людиною і світовим культурним процесом, надаючи Людині право на самодостатнє життя у творчому просторі Світу.

Оскільки інтертекстуальність означає перебування чи то в текстовому просторі, обмеженому (так чи інакше) певною культурою і певним часом, чи то взагалі в світовому просторі культурних надбань без певних меж, очевидно, потребує визначення поняття культурної цінності, бо саме цінність є основною категорією, що визначає людське життя в різних його змістовних осмисленнях.

Поняття культурної цінності пов'язується з теоретичним змістом соціальних та естетичних норм, що в свою чергу корелюють з ідеологічною, міфологічною, художньою, буденною свідомістю [3, с. 732-733]. Доктрину суспільно-культурної і особистої свідомості, що жорстко визначала принципи буття людини в ХХ ст., можна визначити як подолання (подолання всіляких труднощів, подолання себе, своїх бажань тощо) і терпіння. Цю доктрину в ХХІ ст. змінила доктрина споживання, що визначає відношення особистості і навколишнього світу, який існує тільки для того, аби його особистість в силу своїх можливостей споживала. Цей новий принцип буття є визначальним конструктивним принципом сучасної масової культури, що поєднується з принципом «охорони людини» від надмірної духовної напруги і роботи (Душа обязана трудиться и день и ночь, и день и ночь! – М. Заболоцький). На зміну цьому імперативу нова ідеологія масової культури пропонує сучасній людині, наприклад, серіали як приємний для легкого сприйняття віртуальний світ, яким можна на деякий час замінити реальність свого життя.

Висновки. Саме категорія цінності є вихідною для оцінки як способу модусного сприйняття життя. Але при цьому треба мати на увазі, що оцінка в онтологічному сенсі двоєдина: з одного боку, вона є конструктивним принципом людського буття, а з іншого – її можна вважати глухим кутом мисленевого процесу, в якому опиняється думка, що отримала свій вирок, який блокує її розвиток.

Тому науковий дискурс і сумісні з ним форми аналітичної публіцистики мають розглядати оцінку не стільки як категорію епістемології, скільки як категорію експресії.

Список літератури

1. Вайман С. Неэвклидова поэтика. – М.: Наука, 2001.
2. Кристева Ю. Избранные труды: разрушение поэтики. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. – 656 с.
3. Леонтьев Д.А. Ценность // Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1989.
4. Мелюхин С.Т. Время // Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1989.
5. Михайлин И.Л. Основы журналистики. – Харьков: ХИФО, 2004.
6. Постмодернизм. Энциклопедия. – Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1040 с.
7. Юнг К.Г. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991.
8. Юнг К.Г. Воспоминания, сновидения, размышления. – Киев: Airland, 1994.

Бойко Н.В. Теоретическая проекция учебного курса «Новейшие тенденции в современной газетной журналистике» как эпистемологическая проблема журналистики и журналистиковедения

На основе современной философско-гуманитарной мысли рассматриваются эпистемологические проблемы, которые связывают тенденции журналистского дискурса с массовым сознанием и массовой культурой.

Ключевые слова: журналистский дискурс, эпистемология, архетип, массовая культура, интертекстуальность, категория ценности

Boyko N.V. A Theoretical Projection of the Subject “Recent Trends in the Modern Newspaper Journalism” as an Epistemological Problem of Journalism and Journalistic Studies

Upon the basis of the modern philosophic humanitarian thought the article studies the epistemological problems which connect trends in the journalistic discourse to mass consciousness and mass culture.

Key words: journalistic discourse, epistemology, archetype, mass culture, intertextuality, category of value

Пост упила до редакції 12.09.2008 р.